

Lodbjerg Fyr under krig og besættelse

Af Jens Andersen, Hanstholm

Om formiddagen den 10. maj 1945 cyklede fyrmester Harald Wilster ned ad grusvejen til Lodbjerg Fyr. Han var spændt på, hvad han ville få at se, for han havde ikke set sit fyr, siden han mere end et år tidligere havde været nødsaget til at overlade det til den tyske besættelsesmagt. Havde tyskerne passet godt på hans fyr? Det havde han svært ved at tro på, for det havde de ikke været i de 3 1/2 år, hvor han havde været nødsaget til at leve sammen med dem på fyret.

Lodbjerg Fyr havde ind til besættelsen ligget fredeligt og helt for sig selv langt ude i klitterne for enden af sin egen grusvej. Det var et lille isoleret samfund, som bestod af fyrmesteren, en overfyrpasser og en fyrpasser samt deres familier. Der var 2,5 km til nærmeste bebyggelse, 1,5 km til kirken, 6 km til Ørum centralskole, og nærmeste indkøbsmuligheder var i Morup Mølle ca. 6 km derfra.

Alligevel havde fyret ikke undgået at blive påvirket af 2. Verdenskrig og besættelsestidens begivenheder. Generelt viste de danske fyr sig at være interessante lokaliteter for den tyske besættelsesmagt, fordi de udgjorde gode udsigtspunkter og lå tæt på de kyster, som tyskerne ønskede at kontrollere og bevogte mod indgriben fra fjenden.

Optræk til krig

I august 1939 trak mørke skyer op over Europa, idet der var tegn på, at en stormagtskonflikt var under opsejling. Fyrvæsenet begyndte da også allerede at tage sine forholdsregler, inden krigen rent faktisk var brudt ud. Den 29. august 1939 gav Fyrdirektoratet således ordre om, at der skulle udlægges et beredskabsdepot med 2000 l petroleum ved Lodbjerg Fyr.

På dagen for Tysklands overfald på Polen, den 1. september 1939, udvidedes det danske

*Fyrmester Aage Harald Wilster (1894-1977).
Wilster var fyrmester ved Lodbjerg Fyr fra
1. november 1939 til 30. september 1947.
(Hasse Wilster)*

søværns kyststudkigtjeneste, og Lodbjerg Fyr blev udnævnt til kyststudkigsstation. Kyststudkigsstationerne skulle melde til Søværnet om fremmede skibe, overflyvninger, ilanddrevne miner, samt hvad der ellers måtte være af relevans for bevogtningen af kysten. Kyststudkigtjenesten indebar, at der i dagtimerne altid skulle være to mand på vagt; én mand i tårnet og én mand nede, som samtidigt fungerede som telefonpasser.

Tjenesten ved Lodbjerg Fyr var begivenhedsløs og rimeligvis også kedsommelig, men den sikrede fyrpersonalet en ekstra betaling på 4,50 kr. pr. dag.

Bortset fra dette mærkedes krigen ude i Europa på Lodbjerg Fyr mest ved, at Fyrvæsenet indskærpede yderligere sparsommelighed med forbrug af elektricitet og brændstof. Det var ressourcer, som Danmark ikke længere frit kunne importere fra udlandet.

Fyret slukkes

Den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 førte til, at der allerede samme dag blev indført mørklægning i landet for at gøre det vanskeligere for fremmede fly at navigere om natten. Fyrene var imidlertid i de første dage undtaget fra bestemmelserne om mørklægning, selvom de jo var oplagte hjælpemidler til navigation. Ved syvtiden om aftenen udsendte fyrdirektøren et telegram til alle danske fyr: "Fyrbelysningen må ikke slukkes. Bygninger og skibe mørklægges".

Kystudkigstjenesten blev derimod straks nedlagt, da Tyskland med besættelsen formelt set havde påtaget sig forsvaret af Danmark og

bevogtningen af landets kyster. Undtagelsen af fyrene fra mørklægningen varede imidlertid ikke ved. Generelt blev ordningen, at fyrene på vestkysten (til og med Skagen) forblev slukkede, indtil de tyske marinemyndigheder beordrede dem tændt af hensyn til tyske operationer. Langs østkysten og de indre farvande forblev fyrene derimod tændte, men de skulle til gengæld slukkes på tysk ordre i tilfælde af allierede overflyvninger.

Den 17. april 1940 kl. 20.55 måtte fyrmester Wilster modstræbende slukke for sit fyr. Gennem den danske havnefoged i Thyborøn havde han pr. telefon modtaget en ordre fra den tyske kommandant i Thyborøn om, at fyret straks skulle slukkes. Den tyske officer havde ingen direkte autoritet i forhold til den danske fyrmester, og for en fyrmester var det en alvorlig, nærmest naturstridig sag at slukke sit fyr, så Wilster ringede til det danske Marineministerium for at indhente bekræftelse og udbad sig nærmere forholdsordre fra Fyr- og Vagervæ-

senet. Fyrdirektoratet instruerede ham efterfølgende om, at han med hensyn til slukning og tænding af fyret skulle følge de ordre, som kom fra den tyske kommandant i Thyborøn gennem havnefogeden samme sted.

Fyrmesterens indberetninger til Fyrdirektoratet tyder på, at Lodbjerg Fyr blev tændt forholdsvis sjældent. Den 30. juni 1940 var det tændt knap en time for at assistere ved bjærgningen af et tysk søfly, som var nødlandet syd for Thyborøn. Om aftenen den 24. november samme år kom der fra tyskerne i Hurup ordre om, at fyret skulle tændes en time. Ordren kom imidlertid 40 minutter efter, fyret skulle have været tændt, og da optændingsprocessen ville tage 20-25 minutter, undlod fyrmester Wilster at tænde det. Fyret blev herefter tændt med ujævne mellemrum - et par gange om måneden - på tysk ordre. Ofte foregik det ved, at fyret var tændt i kort tid hver halve og hele time. Slukningen af fyret må for de omkringboende være set som et vigtigt symbol på krigens mørke. Der var i forvejen ikke meget lys ude på landet, men nu forsvandt det helt. For fyrapersonalet må slukningen have følt meget ubehagelig, for hele deres professionelle liv havde været viet til at holde fyrets lys tændt. Dyrelivet nød dog godt af den manglende tænding af fyret, idet trækfugle ikke blev tiltrukket af fyrets lys og slået ihjel ved sammenstødet med fyret. Således meldte fyrmesteren for årene 1941, 1942 og 1943 til Zoologisk Museum, at der intet fuglefald havde været.

Tyske vagter på fyret

Der skulle gå flere måneder, før de første tyskere viste sig på fyret. Det skete 25.-26. juli 1940, hvor et hold på syv tyske soldater, som stod vagt ved en ilanddrevne sømine, blev indkvarteret i fyrmesterens gæsteværelse og i et loftsrum. Midt i oktober 1940 var der imidlertid tegn på, at man måtte forvente en mere permanent tysk tilstedeværelse på fyret. Da dukkede der nemlig nogle tyske officerer op og meldte, at et hold soldater ville blive indkvarteret til udkigstjeneste. I løbet af de næste par uger var der endnu et par besøg, så i begyndelsen af november bad fyrmester Wilster direktoratet

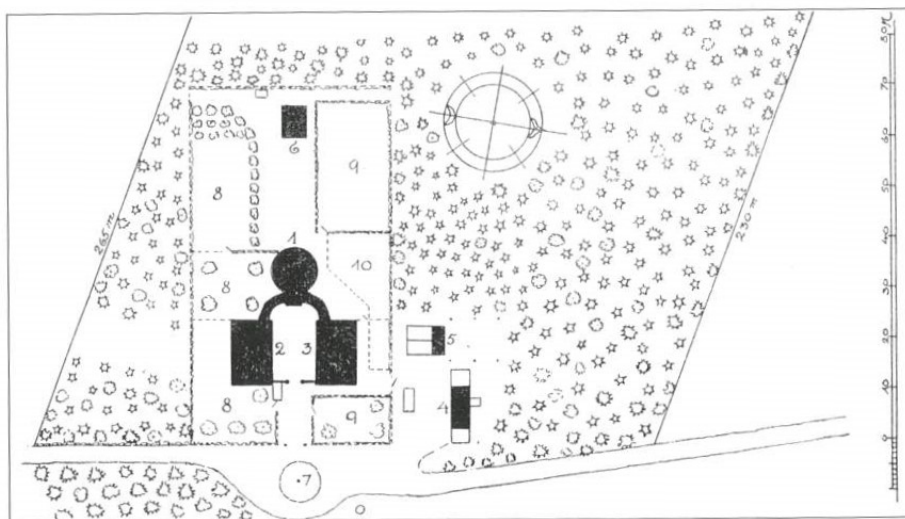
om at godkende hans forslag til, hvordan man kunne indkvartere holdet, som antageligt ville omfatte en korporal og tre menige.

De tyske vagter var ikke soldater, selvom de bar militærlignende, grågrønne uniformer og var bevæbnet med geværer. Det drejede sig om civile toldembedsmænd, som var en del af organisationen »Verstärkter Grenz-Aufsichtsdienst (Küste)«, som i administrativ henseende var underlagt det tyske finansministerium. I forhold til deres daglige bevogtningsopgave var vagterne imidlertid under den tyske marines kommando.

Den 23. november 1940 indledte de tyske kystvagter deres tjeneste på fyret. Holdet på fire mand kom fra kystvagten i Agger, og de blev udskiftet hver dag. Folkene blev ikke bispist på fyret men medbragte deres egen forplejning. Der var en mand på vagt i fyrtårnet hele døgnet rundt. Af forstælige grunde foretrak vagterne at gennemføre udkigstjenesten bag linserummets glas fremfor fra den vindomsuste, udendørs platform. Det protesterede fyrmesteren imod, da han var bekymret for, at vagterne kunne komme til beskadige den kostbare og skrøbelige linse. Hans protester hjalp dog ikke, men han fik afskærmet glaslinsen ved, at der blev hængt gardiner op foran den.

I første omgang tog vagtmændene fyrets vagtkammer, som ligger lige under linsehuset, i brug som sove- og hvilerum. Det betød imidlertid, at den vagthavende fyrapasser var nødt til at opholde sig på trappen under fyrtænding. Det beklagede fyrmesteren sig over, og ordningen blev siden, at kun den mand, som var på vagt, opholdt sig i tårnet, mens resten af folkene opholdt sig i medhjælperværelset i udhuset nord for fyret, som Fyrvæsenet havde stillet til rådighed. Værnemagten stillede nogle senge op i rummet. I fyrmesterens rum i udhuset blev der desuden anvist plads til cykler og brændsel samt toilet.

Trods beklagelsen af, at tyskerne anvendte linserummet og vagtrummet, konstaterede Wilster dog efter den første måned, at tyskerne havde "vist yderst hensynsfuld optræden ved deres tilstedeværelse i fyret". I de første par måneder drejede hans bekymringer sig pri-

Grundplan af Lodbjerg Fyr fra bogen "Vore Fyr", fra 1946/47. Bogen var forfattet af fyrmester Wilster og var en håndbog til fyrvæsenets personale med alle mulige praktiske oplysninger om de enkelte fyr. Nummerforklaring: 1. Fyrtårn. - 2. Fyrmester- og fyrapasserbolig. - 3. Fyrapasserbolig og fælles vaskerum og gæsteværelse. - 4. Udhus med værksted, garage og medhjælperværelse. - 5. Hønhuse. - 6. Oliehus (depot). - 7. Flagstang. - 8. Fyrmesterens have. - 9. Overfyrapasserens have. - 10. Fyrapasserens have.

mært om, hvordan udgifterne for det ekstra strømforbrug og den større telefonregning, som fulgte med tyskerne ophold, skulle afregnes.

Klager over tyskerne

Samlivet med tyskerne kom dog ikke til at gå helt gnidningsløst.

I sin indberetning for februar 1941 klagede Wilster således over, at korkparketgulvet i medhjælperværelset var delvist ødelagt. På grund af mangelfuld rengøring og stærk varme var limen løsnat og indtørret, så pladerne bøjedede opad i kanterne. Da kystvagten ankom, havde tyskerne fået at vide, at rengøringen påhvilede dem selv, og de havde fået udleveret en spand og en gulvskrubbe. Tyskerne gik med på at betale for regningen, men reparationen ville ikke kunne gennemføres, før tyskerne flyttede ud til en påtænkt barak ude ved kysten. Det blev dog ikke til noget, så reparationen kom til at vente et helt år.

Værre var det, at Wilster opdagede, at de tyske vagter åbenbart ikke gad gå op og ned ad fyrets mange trapper, hvis de havde behov for at komme på toilet. Flere gange havde man i haven og plantagen fundet pakker med "uhumskheder", som var udkastet fra tårnet. Den 24. juli slog det imidlertid hovedet på sømmet, da man fandt "store klatter af urenheder" ved tårnets fod. Wilster indberettede sagen direkte til Fyrdirektoratet, da han en gang tidligere havde påtalt over for de tyske vagter, at der blev spyttet ude på platformen. Han havde forsøgt at få fat i overvagtfører Schroeder i Thisted, da han anså det for formålsløst at påtale sagen over for vagtfolkene. Svineriet var ikke bare ulækkert, men direkte sundhedsfarligt, fordi fyret fik sit drikkevand fra hustagene i form af regnvand.

Klagen blev få dage senere taget op på mødet mellem det danske marineministeriums og den tyske flådes forbindelsesofficer. Tyskeren lovede, at de ville indlede en indgående undersøgelse og straffe de skyldige så strengt som muligt. Denne undersøgelse var formentligt grunden til, at der den 13. september kom en landpolitibetjent fra Hurup ud til fyret for at

afhøre fyrapersonalet og deres hustruer om sagen. Hvordan efterforskningen endte, og om nogen faktisk blev straffet, er uvist, men Wilster nævner ikke mere om problemet i sine indberetninger.

De første tyske anlægsarbejder ved fyret

Det første halvandet år af deres ophold klarede de tyske vagtfolk sig med de improviserede forhold. I begyndelsen af februar 1942 opsatte tyskerne imidlertid et lille skur på fyrets platform til brug for udkiggen. I hjørnet af skuret var der opsat en lille kakkellov. Fyrmesteren har givetvis kunnet glæde sig over, at vagten dermed kom ud af linsehuset, men han var åbenbart ikke blevet informeret om arbejdet på forhånd, så han måtte ringe til Fyrdirektoratet for at få bekræftet, at der var givet tilladelse fra centralt hold.

Et par måneder senere om aftenen den 12. april 1942 fik fyrmesteren at vide, at tyskerne den følgende dag ville begynde at bygge en lille barak på 4 x 6 m til kystpostens mandskab. Den skulle ligge, så den kunne overvåges af udkigsposten i tårnet, og der skulle være let adgang til telefon og elektricitet. Fyrmesteren aftalte med overvagtfører Schroeder fra kompagnihovedkvarteret i Thisted, som havde indfundet sig på stedet, at barakken blev bygget i den vestlige ende af fyrmesterens have, dvs. i havens nordvestlige hjørne ved siden af oliehuset. Denne del af haven var ubeplantet, så her gjorde byggeriet mindst skade. Fyrmesteren var åbenbart ikke den eneste, som blev overrasket over, at barakbyggeriet skulle sættes i gang; i hvert tilfælde bedyrede overvagtfører Schroeder over for fyrmester Wilster, at han selv først umiddelbart forinden havde fået underretning om det. Inden månedens udgang var barakken taget i brug og vagterne rykket ud af medhjælperværelset, som herefter kunne sættes i stand på Væremagtens regning.

Ganske kort efter opførelsen af barakken, i begyndelsen af maj 1942, fremsatte Schroeder til sine overordnede ønsket om at få udvidet den tyske besætning ved fyret betragteligt, idet han ønskede hele kystvagten i Agger flyttet til Lodbjerg. Sagen var, at tyskerne var i gang

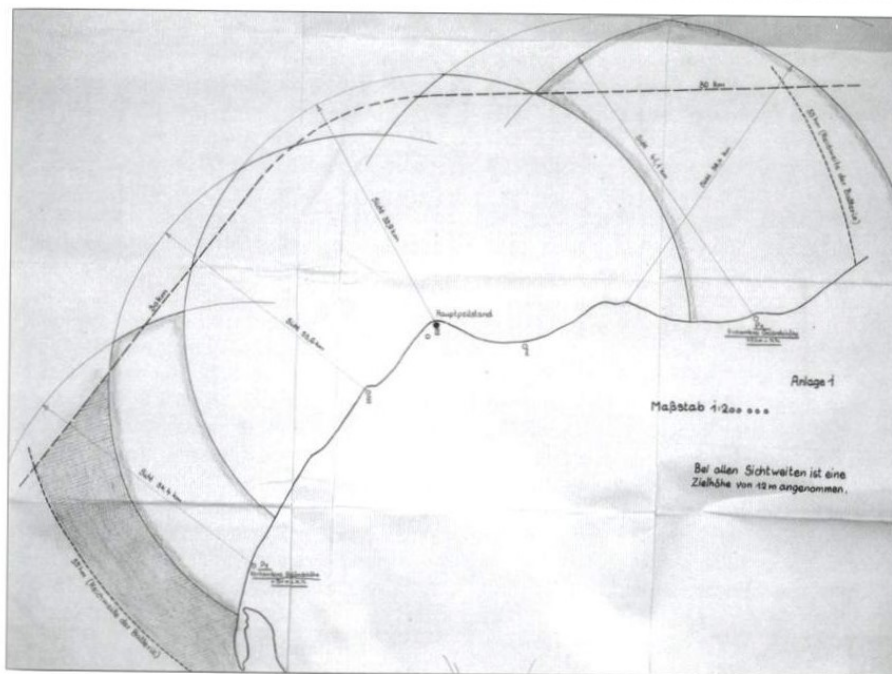
med at flytte en luftmeldepost, som lå i klitterne ca. 1,5 km sydsydvest for Lodbjerg Fyr, til Agger, hvor observationsforholdene var bedre. Det indebar, at luftmeldeposten ville komme til at ligge lige op og ned ad kystvagtposten i Agger, og det fandt Schroeder ikke rationelt. Han foreslog derfor, at man flyttede kystvagten til Lodbjerg Fyr. Det ville indebære, at den nyopførte barak skulle udvides, og der ville også skulle graves en ny brønd, da vandforsyningen ved fyret var utilstrækkelig. Flytningen blev dog ikke umiddelbart til noget, idet der skulle gå et helt år, inden Schroeder fik sit ønske opfyldt. Det kunne se ud til, at flytningen af luftmeldeposten ved kysten heller ikke gik så hurtigt som planlagt, eller at man overvejede at lade nogle få folk blive i den hidtidige stilling ved kysten. I hvert tilfælde fik fyrapersonalet en opfordring

om at tage fire mand fra luftmeldeposten ved kysten i kost og logi. Det afviste fyrapersonalet med henvisning til, at man ikke havde plads eller mulighed for at tage dem på kost. Der skete ikke mere i den sag!

Den voksende tyske frygt for allierede angreb medførte, at tyskerne i august 1942 anmodede om, at fremmede ikke fik adgang til fyret, og at fyrets hoveddør blev holdt aflåst. Det gik fyrmesteren med til, og fra 31. august 1942 var fyrtårnet lukket for "fremmedbesøg".

Pejlestation ved Lodbjerg

I løbet af 1940/41 opførte den tyske marine et tungt kystbatteri ved Hanstholm. Batteriets 38 cm-kanoner var ikke blot store, men også meget langtrækkende: med en krudtladning på 300 kg og en let granat på 495 kg kunne man

Tysk skitse fra slutningen af april 1942 med indtegnede synsvidder fra de enkelte pejlestationer – eksisterende såvel som planlagte. Den del af 38 cm-batteriets rækkevidde langs kysten, som ikke kunne dækkes af de da eksisterende pejlestationer er markeret med skravering. Synsviddene gælder ved et skib med en brohøjde over havoverfladen på mindst 12 meter. Bundesarchiv, RM 45 III/57.

Bunkerbyggeri ved fyret

Allerede i forbindelse med de nye soldaters ankomst, fik fyrmester Wilster at vide, at tyskerne havde tænkt sig at bygge en betonbunker på klitvæsenets grund ca. 100 m sydvest for tårnet. Da bunkeren ikke skulle ligge på Fyrvæsenets område gjorde fyrmesteren tilsyneladende ingen indvendinger mod byggeriet. Men han fik da også i første omgang at vide, at den skulle måle 4 x 4 m, så noget stort bygningsværk var der ikke tale om. Her var fyrmesteren dog fejlinformeret, for i den tyske korrespondance fra november 1942 var der udtrykkeligt tale om, at der skulle bygges en bunker af typen Regelbau 621 – og det var da også en sådan bunker, der endte med at blive bygget. Der var tale om en bunker med en grundplan på knap 10 x 10 m og et forbrug af jernbeton på 410 m³.

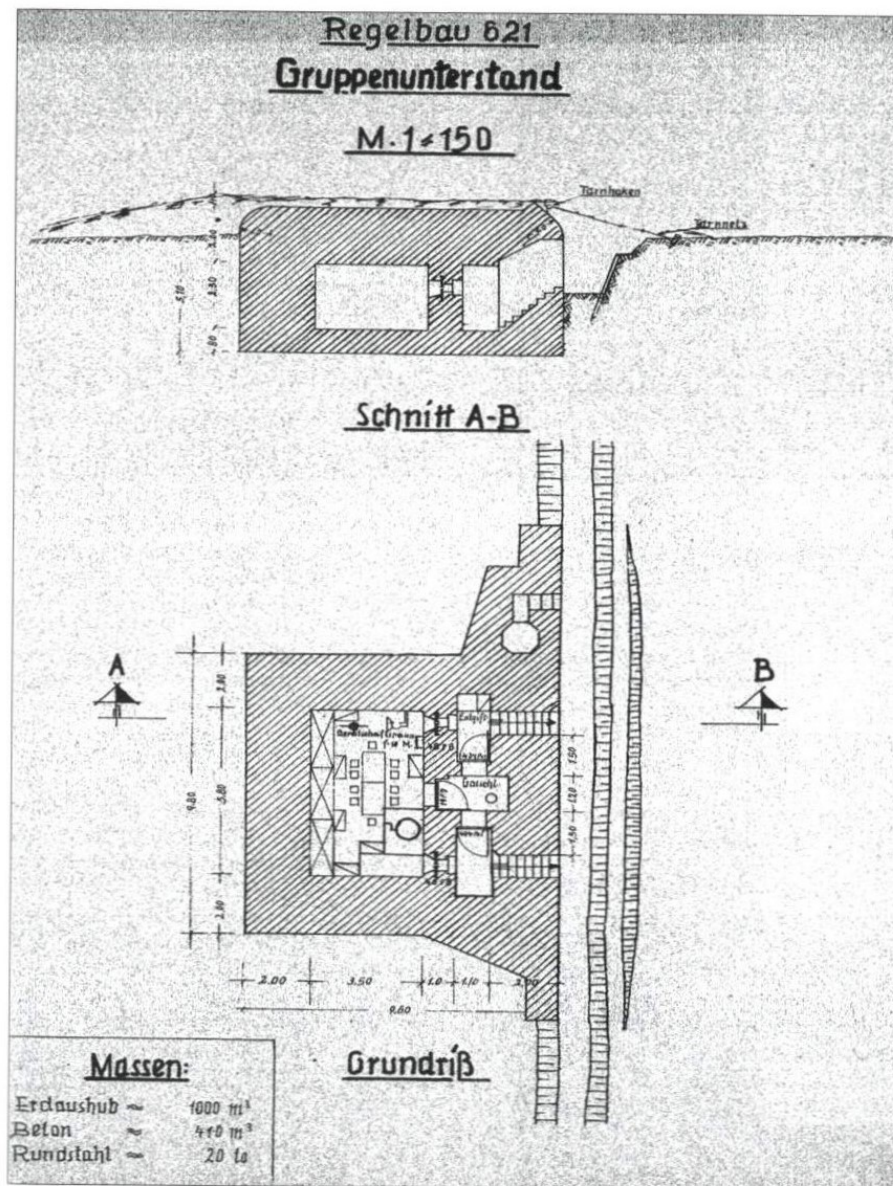
Fyrmesterens indstilling til bunkerbyggeriet ændrede sig imidlertid snart. Den 20. februar 1943 kom der nogle tyske militærfolk og opsatte pæle, som markerede et område på 10 x 10 m nordvest for fyrets oliehus. Dette var sket uden henvendelse til fyrmesteren, som dog fik opklaret, at det drejede sig om den omtalte bunker, som alligevel ikke kunne bygges på det oprindeligt planlagte sted, fordi der var meget fugtigt, og derfor ønskede tyskerne at bygge på det højere terræn. Fyrmesteren indberettede sagen til Fyrdirektoratet og bad om en forholdsordre, hvilket han fik telefonisk den 23. februar. På ordre fra Fyrdirektoratet nedlagde fyrmesteren protest over for den tyske underofficer på stedet og bad ham bringe den videre til sin chef. Protesten havde dog ingen virkning, for den 25. februar blev der opsat et arbejds-skur, og arbejdet blev påbegyndt. Fyrmesterens protester fik dog de danske arbejdere til at indstille arbejdet. Den følgende morgen havde fyrmesteren en samtale med den lokale, danske entreprenør, som stod for arbejdet. Han gik med på at indstille arbejdet ind til middagstid. Fyrmesteren gentog derefter sin klage over +for den tyske underofficer, som i løbet af formiddagen imidlertid underrettede ham om, at hans kommandant havde beordret, at arbejdet skulle genoptages øjeblikkeligt. Fyrmesterens forslag om i det mindste at lægge bunkeren

3-4 m vestligere af hensyn til et læhegn blev afvist, og ved middagstid påbegyndtes arbejdet. Fyrmesteren kunne dog notere sig en lille sejr, idet det lykkedes ham at forhindre, at fyrets tørreplads og den vestlige del af haven blev brugt som oplagsplads for byggematerialer.

Fyrmesterens klager blev sendt videre op i systemet, hvor den danske forbindelsesofficer til den tyske marine den 26. februar protesterede mod den anvendte fremgangsmåde og henstillede til, at den tyske admiral greb ind til beskyttelse af de lovlige danske interesser, men også i den tyske marines egen interesse. Arbejdet var helt klart sat i værk i strid med de gældende aftaler mellem danske og tyske myndigheder og uden de nødvendige tilladelser. Grunden til, at det danske Marineministerium reagerede så forholdsvis voldsomt, var især, at sagen undervejs gennem systemet var blevet forvansket således, at man troede, det drejede om byggeri af et kanonbatteri og ikke blot en bunker. Man var alvorligt bekymrede for, at rystelser fra skydning med kanonerne eller engelsk beskydning kunne beskadige fyret – der henvistes her til situationen omkring fyrene i Hanstholm og Hirtshals.

Et par dage efter beklagede den tyske repræsentant "meget" over for Marineministeriet, at man ikke i forvejen havde fået indhentet tilladelse til byggeriet. Tyskerne havde dog ikke af den grund tænkt sig at indstille arbejdet, men anmodede om at få tilladelsen på efterbevilling. Godt en uge senere meddelte den danske repræsentant, at Marineministeriet tog til efterretning, at der blev opført en bunker ved Lodbjerg Fyr. Man kom dog med en sidste, spag bebrejdelse ved at påpege, at den tyske byggeleder kunne have udvist større hensynsfuldhed og have flyttet byggepladsen nogle få meter til siden, så man havde undgået at ødelægge læplantningen, som "ved vestkysten kun kan bringes til at vokse sig store ved den omhyggeligste pleje og pasning gennem mange år".

Der var dermed ikke så meget mere, danskerne kunne gøre. Fyrmester Wilster var bekymret for, at fyrehaven skulle blive afsvedet og fik tilladelse til at få opsat et 17 m langt raftehegn til at lukke hullet i læhegnet.

Tysk typetegning af en bunker af typen Regelbau 621, en mandskabsbunker til 10 mand. Lodbjerg-bunkeren afviger fra typetegningen ved, at der ingen niche er i venstre side af venstre indgang, og der var kun monteret køjer til ni mand.

Hullet til støbningen blev færdiggravet, og derefter lå byggeriet, som ellers havde hastet sådan, af ukendte årsager stille. Først i juli 1943 blev arbejdet med jernbinding og forskalling sat i gang, og selve "råhuset" var færdigstøbt den 6. august 1943. Bunkeren blev meldt færdigmonteret og klar i slutningen af oktober, men den formelle overdragelse til tropperne fandt dog først sted den 15. april 1944.

Den var indrettet med køjer til ni soldater, en jernovn til opvarmning af rummet og et hånddrevet ventilationsapparat. Selvom bunkeren var færdigmeldt, blev den reelt aldrig helt færdigbygget, for den ene af de to panserdøre blev aldrig indbygget, men dørhullet blevet stående med udsparring til dørrammen. Den manglende dør skal ses som et udtryk for Tysklands anspændte forsyningssituation og mangel på ressourcer i denne sene fase af krigen.

Flere kystvagter til fyret

Kort efter bunkersagen var "afsluttet", måtte fyrmesteren igen til at kæmpe for sin læbeplantning. Overvagtfører Schroeder i Thisted havde nemlig langt om længe fået imødekommet sit ønske om at få flyttet hele kystvagtens fra Agger til Lodbjerg Fyr.

Den 24. maj 1943 fik Wilster af vagtføreren fra kystvagtens i Agger meddelelse om, at tyskerne den 26. maj ville begynde nedrivningen af kystvagtens barak i Agger, og at de den 28. eller 29. ville begynde genopførelse af barakken ved Lodbjerg Fyr. Tyskerne ønskede Wilsters tilladelse til byggeriet, men han protesterede og henviste til, at den kun kunne indhentes gennem Fyrvæsenet og skulle være indhentet gennem den tyske forbindelsesofficer i Marineministeriet. Fyrmesteren forventede dog ikke, at hans protest havde nogen effekt, så han udbad sig telefonisk forholdsordre fra Fyrvæsenet. Barakken målte 15 x 5 m, og tyskerne ønskede at anbringe den i fyrets plantage, ca. 50 m nordvest for bunkeren. Fyrmesteren forsøgte at overtale tyskerne til at lægge barakken uden for fyrets plantage, men tyskerne henviste til, at der mod syd var for fugtigt og mod vest var for langt til bunkeren.

Allerede den 25. maj tog den danske mari-

nes forbindelsesofficer sagen op over for tyskerne og protesterede over, at man igen ville til at bygge i plantagen. Forbindelsesofficeren påpegede, at der også i dette tilfælde skulle være rettet henvendelse til Marineministeriet, og han anmodede den tyske admiral om at overveje, om barakken ikke kunne lægges et andet sted end i den møjsommeligt fremdrevne plantage. Under mødet ringede den tyske forbindelsesofficer til Hanstholm og talte med en kaptajnlejtant i marineartilleriet. Officeren i Hanstholm mente, at sagen var i orden, da man havde forhandlet med fyrmesteren, som ifølge ham ikke havde protesteret mod placeringen, og tyskerne havde derfor antaget, at sagen var i orden. Man ville imidlertid sørge for, at der ingen træer blev fældet.

Den tyske forbindelsesofficer indskærpede over for kaptajnlejtanten, at fyrmesteren slet ikke havde bemyndigelse til at træffe afgørelser i den slags sager, som skulle indberettes til Admiral Dänemark til forhandling med Marineministeriet.

Opsangen synes dog at have haft en effekt, for da placeringen af barakken om eftermiddagen den følgende dag blev indmålt af en officer og en landmåler fra Hanstholm, skete det ved den nordlige side af plantagen på Klitvæsenets grund. Der ville i den forbindelse ikke blive fældet træer.

Som et lille plaster på såret slap fyrmesteren af med den lille barak i sin have i løbet af juni, idet den blev flyttet og sammenbygget med den nye barak.

I løbet af sommeren 1943 blev barakken indhegnet med pigtråd.

Med den nye tilførsel af folk var der nu i alt 17 tyskere ved fyret. Fyrmesteren havde i forbindelse med flytningen af kystvagtens påpeget, at fyrets brønd ikke ville kunne forsyne så mange mennesker med vand. Det problem løstes foreløbigt ved, at der blev kørt ferskvand ud til fyret. Da der var gået et par måneder, mente tyskerne, at det var for dyrt at køre vand ud, så de spurgte fyrmesteren, om fyrets brønd kunne graves dybere. Det havde Fyrvæsenet ingen indvendinger imod, men det synes først at være sket i 1944.

Fyrets flagstang

I første halvår af 1943 var der endnu en episode, hvor fyrmesteren var nødsaget til at sætte foden ned over for besættelsesmagten, og her hentede han en symbolsk sejr hjem.

Om morgenen den 20. april bad den tyske underofficer ved fyret på vegne af kommandanten for en tysk enhed, som var på øvelse i området, om tilladelse til at hejse det tyske krigsflag en times tid under en parade i anledning af Hitlers fødselsdag. Fyrmesteren nægtede at give sin tilladelse, men da tyskerne insisterede, ringede han til fyrdirektøren for at indhente forholdsordre. Så tyskerne måtte vente og gå igen med deres flag. Fyrdirektør Sinding gav besked om, at flaget under ingen omstændigheder måtte hejses i fyretablisementets flagstang. Om nødvendigt skulle flagstangen lægges ned, eller flaglinen skæres over. Wilster var dog ikke nødt til at udføre en demonstrativ sabotage, for tyskerne accepterede ordren fra højere sted. I stedet afholdt de deres parade lidt syd for fyret, og flaget blev hejst op i en interimistisk flagstang af granpæle.

Det var en lille sag, men for de danske embedsmænd var det vigtigt at holde på den sidste flig af national suverænitet. Dermed markeredes, at Danmark fortsat var en suveræn stat og ikke underlagt Tyskland, hvilket et tysk flag på den danske stats flagstang ville have symboliseret. At få sat sit flag i en bestemt flagstang var ikke en militær nødvendighed, så for tyskerne var sagen af så lille betydning, at de kunne lade danskerne lune sig ved den sejr.

Fyret overbefolkes

Trods de flere tyskere på stedet og konflikterne omkring de tyske byggeaktiviteter synes samlivet mellem fyrbesætningen og tyskerne i almindelighed at have foregået i fordragelighed. I hvert tilfælde anførte fyrmesteren i de fleste af sine månedsrapporter hen over sommeren og efteråret 1943, at "intet særligt er forekommen ved fyret i den forløbne måned".

I slutningen af 1943 var besættelsesmagten i stigende grad bekymret for en allieret invasion, og forsvarsforanstaltningerne blev skærpet. I de sidste dage af december 1943 rykkede

der større tyske troppstyrker ind i en række bebyggelser langs Thys kyst, herunder også Lodbjerg Fyr.

Den 23. december indfandt en gruppe tyske officerer sig på fyret og forlangte at få forevist alle fyretablisementets lokaler, inklusive boliger. Baggrunden var, at der den 27. december skulle komme ca. 35 soldater, som skulle indkvarteres.

En del af dem ville kunne indkvarteres i bunkeren, men resten skulle man finde plads til i fyrets bygninger. Efter nogen parlamentaren, hvorunder fyrmesteren anførte, at fyrtroppers boliger ikke var for store, nøjedes tyskerne med at beslaglægge medhjælperværelset og fyrmesterens garage. Ifølge officererne skulle der senere komme i alt 140 mand (et kompagni) og bygges en eller flere barakker. På 3. juledag ankom det første hold bestående 30-40 soldater, primært russere i tysk hæruniform. Bag fyrets udhus blev der opstillet et skur til feltkøkken.

Fyrdirektør Sinding skrev straks til fyrmesteren med ordre om, at han skulle protestere mod beslaglæggelsen overfor tyskerne. Beslaglæggelsen af dansk statsejendom "kan kun ske efter Forhandling herom med Marineministeriet." Det var dog en ordning, som var overhalet af udviklingen: dels var den danske marine blevet opløst den 29. august 1943, men Marineministeriet eksisterede dog stadig, og dels var Værnemagten generelt gået over til blot at udstede beslaglæggelsesdekreter. Wilster fulgte ordren og præsenterede Fyrvæsenets protest over for officeren på stedet og forlangte, at protesten blev videreføret til hans overordnede.

Den annoncerede hovedstyrke nåede næppe at ankomme til fyret, og den 9. januar 1944 fik fyrmesteren meddelelse om, at de tyske soldater ville flytte til et sted ca. 2 km syd for fyret, hvor det var meningen, at hovedstyrken skulle stationeres. Det drejede sig formentlig om støttepunktet ved kysten ved nordenden af tangen foran Flade sø, som blev indrettet på samme tid. Soldaterne flyttede nok kort efter, at fyrmesteren fik beskeden, selvom han i sin månedsberetning for januar 1944 skriver, at

"forholdene ved Lodbjerg Fyr er siden sidste indberetning ikke undergået nogen forandring" – det må vist være en forglemmelse.

Evakuering af fyret

Den stigende tyske aktivitet i området omkring Lodbjerg Fyr indebar indlysende, at risikoen for, at fyret blev ramt af krigshandlinger, var øget. Derfor begyndte også overvejelser om at lade fyrets danske besætning evakuere. Første gang, disse overvejelser dukker op i materialet, er den 10. januar 1944, hvor idéen var fuldstændigt modnet. Wilster havde en samtale med kontorchefen i Fyrdirektoratet om at finde alternativ beboelse til personalet, og med udgangen af måneden kunne han melde, at der uforbindende var sikret bolig for ham selv og de to fyrpassere med familier andre steder i Jylland.

Det trak dog ud med at få sat evakueringen i værk, og den 31. januar fik Wilster besked om, at evakueringen foreløbigt var udsat. Fyrmesteren anmodede derfor den 19. februar direktoratet om tilladelse til at indrette et beskyttelsesrum til fyrapersonalet. Hans begrundelse var, at fyretablisementet med alle de tyske anlæg måtte anses for et "krigsvigtigt mål", så personalet - 7 voksne og 6 børn - var i stor fare, hvis der kom en invasion eller krigshandlinger. Da Wilster mente, at kælderrummene under fyrbygningerne ikke ydede tilstrækkeligt beskyttelse, foreslog han, at der på Klitvæsenets område, 2-300 m øst for fyret, blev gravet et beskyttelsesrum i jorden, afstivet med granræfter eller brædder.

Byggeriet af beskyttelsesrummet blev dog aldrig til noget, for Wilsters rapport gjorde indtryk. Den 25. februar skrev Fyrdirektoratet til Marineministeriet og anmodede med henvisning til Wilsters brev ministeriet om at overveje en evakuering af fyret. Beslutningen om evakueringen må være truffet umiddelbart efter, men præcist hvornår fremgår ikke af dokumenterne. Den 3. marts bad Wilster imidlertid om, at han og fyrpasser Nielsen fik forudbetalt et beløb til udgifter "til brug under personalets forestående flytning". Den 7. marts sendtes Lodbjerg Fyrs beredskabsbeholdning af 1920 kg petroleum

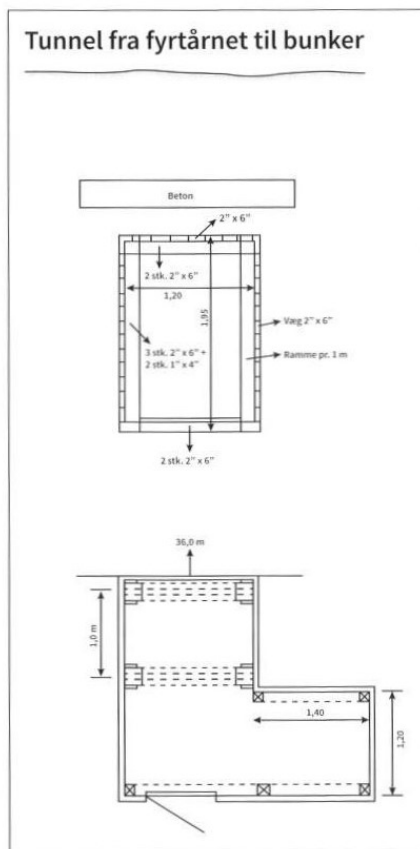
afsted til Sletterhage Fyr, og samme dag op-sagde Wilster fyrets telefonabonnement.

Den 25. marts 1944 blev fyret forladt af sin danske besætning, og anlægget blev overtaget af den tyske Værnemagt.

Værnemagten alene hjemme

Efter at fyrbesætningen havde forladt etablissementet, kunne tyskerne uden indskrænkninger råde over fyrets anlæg. Og de satte nogle pro-

Tunnel fra fyrtårnet til bunker

Rentegning af blåtryk med en dansk opmåling af tunnelen mellem fyrtårnet og bunkeren. Øverst snittegning. Nederst plantegning af indgangspartiet mod vest. Rigsarkivet, Viborg. Rentegning: Karin Fredsøe.

Luftfoto af Lodbjerg Fyr med indtegning af den arkæologiske prøvegravt fra juni 2018 (rød), tunnelens forløb (gul) samt bunkeren (grå). Museum Thy.

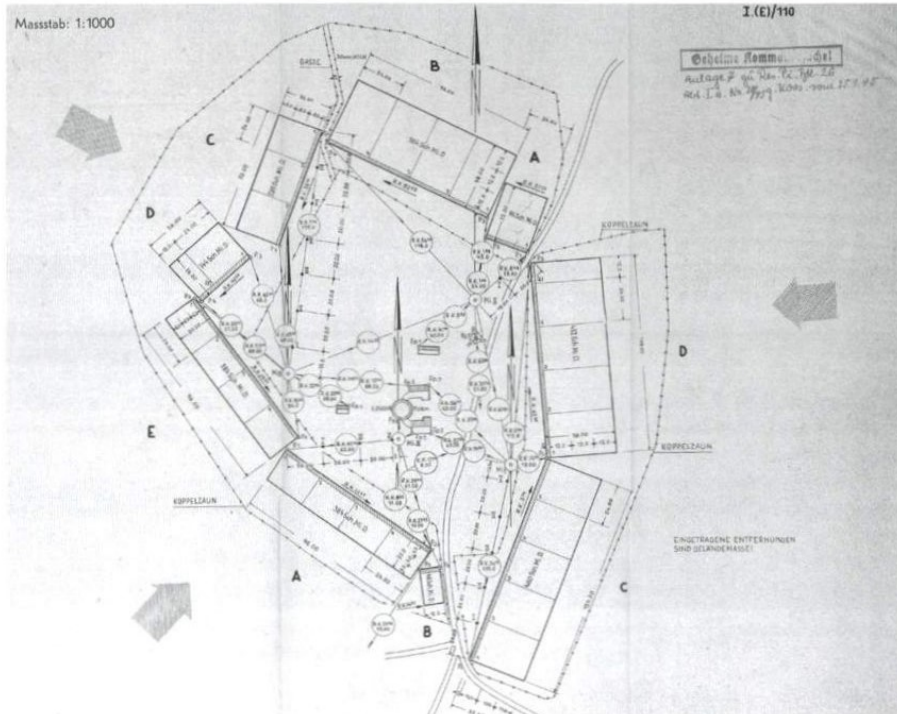
jekter i gang, som fyrmesteren med god grund ville have protesteret voldsomt imod, nemlig en tunnel mellem bunkeren og fyrtårnet samt forberedelser til sprængning af fyret.

Det kan ikke fastslås præcist, hvornår tunnelen blev bygget, men det må være sket mellem fyrets evakuering den 25. marts og midten af december 1944, hvor en dansk efterretningsrapport nævner den. Formålet med tunnelen var at sikre, at pejlestationens mandskab i sikkerhed kunne komme frem og tilbage på strækningen på ca. 50 m mellem bunkeren og fyrtårnet.

Af opmålinger lavet efter krigen og en mindre i udgravning i fyrhaven i sommeren 2018 fremgår det, at tunnelen var anlagt i en ca. 4 m dyb grøft, som foroven var 8,25 m bred. Tunnelen var af træ og blev for hver meter afstivet af rammer opbygget af 2 x 6 tommers brædder, to i loftet og tre i bunden. Tunnelens sider og tag var udvendigt beklædt med brædder af samme format; bundens brædder var anbragt

indvendigt og udgjorde tunnelens gulv. Tunnelen målte indvendigt 1,96 x 1,2 m. Brædderne i tunnelens tag lå ca. 1,8 m under overfladen. For at beskytte tunnelens træløft mod granatnedslag, var der 20 cm over loftet støbt en 20 cm tyk og 2,5 m bred betonplade. Tunnelen havde en samlet længde på 37 m.

Hvordan den sluttede sig til fyrtårnet og bunkeren, fremgår ikke af opmålingerne. Fyrmester Wilster skrev efter sin tilbagekomst i maj 1945, at tunnelen var "gravet under fyret og op i midten, og udmundede i bunden af lodskakten". Den må altså være gravet ind under fyrets fundament. Den slags gør man jo ikke ustraffet, og undergravningen af fundamentet fik også til følge, at fundamentet sank sammen. Allerede i efterretningsrapporten fra midten af december 1944 bemærkedes: »Udgravningen ... har undermineret fyret, så murene slår ræner, og man frygter, at fyret skal falde sammen.» Fyret holdt dog, men Wilster konstaterede, at tårnet havde fået en hældning på 3-4 cm.

Tysk oversigtskort over minefeltene omkring Lodbjerg Fyr. Teksten på kortet angiver, at mine blev lagt "1.2.-15.11.1944"; "1.2." må imidlertid være en skrivefejl for "12.11.", da fyrmesteren jo helt sikkert ville have indrapporteret en udlægning af miner omkring hans fyr. 2 EOD Bataillon, Skive.

Tunnelens anden ende må være udmundet ca. 10 m fra bunkerens sydlige indgang.

Tyskerne havde også benyttet fyrmesterens fravær til at erstatte det hidtidige jerngelænder på platformen med et 30 cm tykt og 1,20 m højt brystværn af beton. På vestsiden var brystværnet over en strækning på ca. 7 m forhøjet til 2,2 m og havde "smalle vinduer til udkig". Partiet var lukket foroven og udgjorde således et rum med trægulv og trædør, hvor pejleapparatet og radioen stod.

I fyrtårnets ydermur blev der indhugget syv huller til sprængladninger, så man i givet fald kunne sprænge tårnet. Den samlede vægt af sprængladningerne var 750 kg sprængstof af typen Donarit Nr. 1. I bunkeren stod der tilsvarende en kasse med 50 kg til sprængning af

denne. Også selve fyrtårnet indrettede tyskerne til forsvar. I døråbningen mellem forstuen og selve tårnet fjernede de dobbeltdøren af træ. I stedet blev der støbt to betonpiller med en grundplan på 80 x 65 cm, som stod forskudt i forhold til hinanden. I pillerne var der "skydehuller".

Midt i november 1944 blev der rundt om hele fyranlægget lagt en minespærring. Minespærringen bestod af ni enkelte minefelter med i alt 2.640 fodfolksminer. Minerne var af typen "Schützenmine Dänemark", som bestod af en lille trækasse med en sprængpatron med 100 gram dynamit. Minespærringen var på begge sider indhegnet med et almindeligt pigtrådshegn for at forhindre, at man forvildede sig ind i det ved en fejl. Endnu en gang gik den tyske aktivitet ud

over fyrets plantage. For at anlægge den vestlige del af spærringen, lod tyskerne nemlig hugge et 30 m bredt bælte gennem bevoksningen. Til de mindre skadelige aktiviteter hørte, at tyskerne havde ladet grave en ca. 15 m dyb brønd ved siden af fyrmesterens havestakit. På brønddækslet var anbragt en pumpe, men vandet stod kun i 10-20 cm højde. Til gengæld fyldte de den gamle brønd i fyrets gård op med jord.

Desuden blev kystvagternes barak nord for plantagen fjernet inden besættelsens afslutning – rimeligvis fordi kystvagterne efter fyrpersonalets evakuering tog dets boliger i brug. Pejlestationens lille barak syd for fyrhaven blev derimod stående.

Oprydning efter tyskerne

Om eftermiddagen den 5. maj 1945 fik fyrmester Wilster et telegram fra Fyrdirektoratet om, at han skulle være klar til med kort varsel at

rejse afsted til sit fyr. Ved middagstid to dage senere kom så ordren om at tage ophold nær fyret, så han kunne overtage det, når tyskerne forlod det. Om aftenen den 9. maj ankom Wilster til Lodbjerg og indkvarterede sig hos klitplantøren, og den følgende dag inspicerede han så sit fyr – og han var meget lidt glad for det, han så.

Udover de ovenfor nævnte indgreb i bygningerne var hele anlægget ramponeret og præget af manglende vedligeholdelse og rengøring. I første omgang måtte Wilster dog nøjes med at hyre et par lokale folk til at gennemføre den nødvendige rengøring af lokalerne. Det mest positive var, at det meste af fyrets petroleumsbeholdning var til stede – tyskerne havde ikke brugt ret meget af den. Halvdelen af petroleumen var dog ikke umiddelbart brugbar, for Wilster havde gennemført en lille sabotageaktion, inden han forlod sit fyr mere end et år tidligere. Til halvdelen af petroleumsbeholderne tilsatte

Luftfoto af Lodbjerg Fyr set fra syd i 1949. De eneste synlige spor efter besættelsesmagtens aktiviteter på stedet er det noget uelegante brystværn og raftehegnet for enden af haven (længst til venstre). Det kongelige Bibliotek, Sylvest Jensen Luftfoto.

han nemlig et kvantum sukker, idet han havde forventet, at tyskerne ville bruge brændslet til andre formål.

Den 15. maj forlod tyskerne fyret for at drage mod grænsen. Samme aften kunne Wilster tænde for lyset i sit fyr igen.

I samme omgang hejste han også i fyrets flagstang et splitflag, som han havde lånt af klitplantøren. Først var fyret tændt på improviseret vis, men efter nogle dage kom fyret stort set til at køre normalt.

Minefelterne blev i dagene 17.-18. august 1945 ryddet af en gruppe tyske soldater under dansk opsyn. Ifølge mineryddernes rapport fandt de alle miner, og den 5. september blev minefeltet erklæret for frigivet.

Fyrmesteren var imidlertid utryg ved minefyndningens kvalitet og skrev den 18. oktober til Jydsk Pionerkommando i Århus, som havde ansvaret for arbejdet. Han berettede, at minørerne havde udtalt, at der ville blive gennemført kontrolmarch gennem minefelterne - men der havde ingen minører været ved fyret siden august. Minørerne havde desuden udtalt, at alle miner på nær én var optaget. Imidlertid havde man i de dynger af minelegemer af træ, som lå uden for felterne, fundet flere sprængladninger og detonatorer. Hvad der videre skete i sagen, fremgår ikke af dokumenterne, for fyrmesteren fik i hvert tilfælde intet skriftligt svar.

I løbet af november 1945 blev tunnelen mellem bunkeren og fyrtårnet fyldt op af et arbejdshold på otte mand, som arbejdede for Kampsax. Tømmeret nærmest indgangen blev rimeligvis bjærget, men næppe det længere inde i tunnelen, for det ville have været livsfarligt at fjerne det. Under udgravningen i 2018 konstateredes det nemlig, at fyldet i omkring tunnelen var så løst, at udgravningsgrøftens sider straks skred sammen.

I begyndelsen af december lavede en lokal muremester understøbning af tårnfundamentet. Understøbningen skulle sikre tårnet mod yderligere udskriden, men der blev ikke gjort noget for at rette fyret op, idet det havde vist sig, at tårnets hældning ingen praktisk betydning havde for fyrets virkning.

I samme måned gik muremesteren i gang med at nedhugge betonen på tårnets platform. Den beton, som blev hugget ned, var dog kun den højeste del omkring vagtskuret. Resten af brystværnet blev rettet til, og der blev hugget til afløb for regnvand. Det tyske brystværn af beton blev således stående frem til midten af 1970'erne, hvor tårnplatformen atter fik et jerngelænder.

I foråret 1946 var reparationsarbejderne nået så vidt, at alt stort set var vendt tilbage til det gamle.

De eneste mindelser om krig og besættelse var en knap synlig hældning af fyrtårnet, et anderledes brystværn omkring platformen, en tildækket bunker for enden af haven og en noget forpusket plantage.

Litteratur og kilder

Jens Andersen: Agger som tysk pindsvinestilling, Sydthy Årbog 2016, s. 46-54.

Willy Mardal: Fuglefald omkring fyrene i Lodbjerg og Hanstholm. Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 2017, s. 43-57.

Torben Vils: Lodbjerg Fyr 1883-1983. Hurup 1983.

Harald Wilster: Vore Fyr. København, 1946(?)

Rigsarkivet, København

Fyr- og Vagervæsenet, Ekspeditions- og Kassererkontoret: Indkomne skrivelser,

pk. D-756, jnr: 268, 1940-41,

pk. D-793, jnr: 268, 1942,

pk. D-826, jnr: 268, 1943

pk. D-855, jnr: 268, 1944.

Marinestaben, Gruppeordnede sager, Forhandling med tyske marinemyndigheder,

pk. 7, 1940-41,

pk. 8, 1942-43.

Stockholm arkivet,

pk. XV

Rigsarkivet, Viborg

Lodbjerg Fyr,

pk. 1-4, Journal for indkomne skrivelser, 1938-1949,

pk. 4B, Journal for udgåede skrivelser, 1921-42,

pk. 4C, Journal for udgåede skrivelser, 1943-46,

pk. 7, indkomne breve, 1924-40,

pk. 14, Regnskab 1933-1950

Thisted Amtsråd, Amtsvejsinspektøren, Journalsager (1817-1970),

pk. 1991-522 og 523: Opfyldning af tankgrave m.v.

Bundesarchiv, Abteilung Militärarchiv, Freiburg

Kommandant im Abschnitt dänische Westküste
RM 45 III/49 - Akte G-I. Allgemeines, Bd. 5, 12.10.1942-1.2.1943.

RM 45 III/57 - Akte G.Kdos. 6, 3.3.-10.7.1942.

RM 45 III/60 - Akte G.Kdos. 9, 19.11.-2.12.1942.

RM 45 III/338 - Akte G-XIII Waffen und Munition, Bd. 3, 6.10.1942-März 1943.

RM 45 III/347 - VG.A.D.(K), Band 1, 1.10.1941-Nov. 1943.

RM 45 III/348 - Akte Sg., Bd. 1, Feb.-Sept. 1943.

Museum Thy

THY 6442 Lodbjerg Fyr, jordvarmesag forundersøgelserapport, 2018.

2 EOD Bataljon, Skive Kaserne